

Cumhuriyet arşivi belgelerine yansıyan Balya Rum emvâl-i metrûkesi Balya Greek's abandoned property reflected in the republic archive documents

Gönderim Tarihi / Received: 03.09.2023

İsmail OĞUZ¹

Kabul Tarihi / Accepted: 25.10.2023

Doi: [10.31795/baunsobed.1354748](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1354748)

ÖZ: Balya bir yerleşim yeri olarak Osmanlı Devleti'nin klasik dönemlerinde var olmuştur. Ancak bu yerleşim yeri, 19.yüzyıl sonlarına gelindiğinde küçük bir köy yerleşimi olan günümüzdeki yerine taşınmıştır. Yabancıların işlettiği Balya madenlerinin gelişimiyle eş zamanlı olarak nüfus bakımından artış gösteren köy (Maden köyü), gelişmiş bir kasabaya dönüşmüştür. Bu gelişmeyle birlikte hem belediye teşkilatı kurulmuş hem de idari olarak nahiyeden kazaya tahvil olunmuştur. Balya kazası, madenleri nedeniyle bünyesinde gayrimüslim nüfus da barındırmıştır. Gayrimüslim nüfus daha ziyade Rumlardan oluşmaktadır. Rum nüfus birkaç köyde yoğunlaşmış olup bu yerleşim yerlerinden biri Maden köyüdür. Maden köyü aynı zamanda Balya madenlerinin çıkarıldığı bölgeden olduğundan burada Rum nüfus önemli bir yer tutmaktadır. Maden köyünün gelişmesine paralel olarak Rum nüfus da artmıştır. Ancak Balkan Savaşları sonrasında ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Balya kazasındaki Rum nüfusun önemli bir kısmı Yunanistan'a firar etmiştir. Firariler sahip oldukları mallarını bırakarak gitmişler ve bu terk edilen mallara emvâl-i metrûke adı verilmiştir.

Bu araştırmada Cumhuriyet Arşivi Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü (muhacirin) fonunda yer alan Balya kazasındaki Rum emvâl-i metrûkesi ile ilgili belgeler tarama ve aktarma yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balya, Cumhuriyet arşivi, Rum emvâl-i metrûkesi

ABSTRACT: Balya existed as a settlement in the classical periods of the Ottoman Empire. However, this settlement was moved to its present location, which is a small village settlement, at the end of the 19th century. The village (Maden village), which increased in population simultaneously with the development of the Balya mines operated by foreigners, turned into a developed town. With this development, both the municipal organization was established and administratively, the district was transformed into a district. Balya also included a non-Muslim population due to its mines. The non-Muslim population consists mostly of Greeks. The Greek population is concentrated in a few villages and one of these settlements is Maden village. Since the village of Maden is also from the region where the Balya mines are mined, the Greek population has an important place here. In parallel with the development of the Maden village, the Greek population also increased. However, after the Balkan Wars and during the First World War, a significant part of the Greek population in the Balya district fled to Greece. The fugitives left their possessions and left, and these abandoned goods were called abandoned properties.

In this research, the documents related to Balya Greek's Abandoned Property, which is in the fund of the Republic Archives General Directorate of Land and Settlement (immigrant fund), were evaluated using scanning and transfer methods.

Keywords: Balya, The republic Archive, Balya Greek's abandoned property

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi/Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü/Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, ismail.oguz@cbu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1073-0413>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

Balya, which is located in the South Marmara Section of the Marmara Region, in the section called “Karasi Region”, is one of the 20 districts of Balıkesir province. Balya district is adjacent to Manyas, Gönen, Karesi, Altieylul, İvrindi, Havran districts of Balıkesir province and Yenice district of Çanakkale province.

The bale surface is rough in terms of its shape. The river named Kocaçay (Tarsios) runs through the district from one end to the other. There are various waters that arise from within the borders of Balya district or from neighboring districts and mix into this stream. These are the Balya, Orhanlar and Ilıca streams, which also consist of many branches.

Methodology

In our study, archive scanning, reading Ottoman Turkish documents, research-analysis, document analysis methods were used. Scanning in the Archives of the Republic was carried out on the words “Balya”, “Balya Rum”, “Balya Rum Emvâl-i Metrûke”. As a result of the scanning, 10 documents consisting of 59 pages were found in the fund of the Republic Archives General Directorate of Land and Settlement (Immigrant Fund). These documents and their summaries are given in Table 1. Ottoman Turkish documents covering the years 1919-1920 and some examples of which are given in the appendix were read and analyzed. Thus, the document analysis on the basis of the Balya District of the Greek Property was evaluated by research-investigation methods.

In our search in the Republic Archive, all of the documents related to the Balya Greek Property are located in the fund of the General Directorate of Land and Settlement (Immigrant Fund). When 10 documents consisting of 59 pages, which were determined by using scanning and transfer methods, are classified, it is seen that the documents deal with various subjects within the scope of the Greek Property. These subjects were taken as basis in the analysis of the research data and the findings obtained as a result of the research were evaluated.

Findings and discussion

Greek’s Abandoned Property means unclaimed properties and in our study it refers to houses, plots, vineyards and gardens from the escaped Greeks.

Rum estate is divided into two parts: those who immigrated to Greece after the Balkan Wars and the remains of the Greeks who were removed from their places of residence for military reasons during the First World War. With the Regulation on the Abandoned Rum, which was issued in 1916, the Ottoman government took the abandoned Greek properties under protection in order to hand them over to those who returned to their places of residence after the war. It is possible to see both applications regarding the abandoned Greek property in Balya.

Results and recommendations

When the Balya township Greek abandoned property documents in the fund of the Republic Archives General Directorate of Land and Settlement are examined, it is seen that all of these documents are for the protection of the abandoned properties left by the Greeks according to the Greek Property Regulations.

After the Balkan Wars and the First World War, the Ottoman Government issued the Greek Emvâl-i Metrûke Directive, which was issued in 1916, in order to protect the properties left by the escaped Greeks. The Balya District Greek Property Commission, which was established in accordance with this instruction, acted in accordance with the provisions of the instruction in its operation, decisions and implementation of the decisions.

The Balya District Greek Property Commission carried out actions such as examination and research, dispatching guards and police officers to protection work, and even inspecting them in turns, when

necessary, in order to protect the properties left by the Greeks. The Commission meticulously followed up the money from the proceeds of the abandoned Greek property and the rental costs.

With the decision of the commission, the livable households and shops of the Greeks were rented out, and the uninhabitable ones whose first owner could be reached were repaired. The repair process was also carried out by making a discovery by qualified persons. Goods and items that cannot be repaired have been replaced with new ones.

The Commission has prepared a detailed income-expenditure list regarding all the works and transactions it has done and presented it to their superiors. It is seen that they have resorted to every remedy necessary to protect the abandoned Greek property that has been placed under the responsibility of the Commission.

The commission paid attention to it and carried out almost all of its work by consulting the higher authorities, taking their opinions and permissions. As a result, we can say that the Balya District Greek Property Commission has successfully managed the Greek abandoned properties.

Balya District Greek Property Commission tried to implement all these works and procedures in a period when the Ottoman Empire emerged from the First World War with a heavy defeat and by signing an armistice with severe conditions, and security and security problems were increasing. In this sense, we can say that they behave meticulously and sensitively.

Giriş

Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü'nde "Karasi Yöresi" olarak adlandırılan kesimde yer alan Balya, Balıkesir iline bağlı 20 ilçeden biridir. Balya ilçesi Balıkesir ilinin Manyas, Gönen, Karesi, Altıeylül, İvrindi, Havran ilçeleri ve Çanakkale ilinin Yenice ilçesiyle komşudur (Darkot ve Tuncel, 1981: 131; Orhan, 2004: 11; Öncel, 2016: 7; harita.gov.tr, 10.08.2023)

Balya yüzey şekilleri itibariyle engebelerdir. Kocaçay (Tarsios) adlı akarsu ilçeyi boydan boya kat eder. Balya ilçe sınırları içerisinde ya da komşu ilçelerden doğarak bu akarsuya karışan çeşitli sular vardır. Bunlar Balya, Orhanlar ve Ilıca dereleridir ki bu dereler de pek çok kollardan oluşmaktadır (Koç, 2000: 204; Koç, 2002: 2-3).

Kısa tanıtımını yapmaya çalıştığımız Balya ilçesini, bilimsel olarak araştırmaya muhtaç olarak değerlendiriyoruz. Bugüne değin yayımlanan Balya konulu araştırmaları tarandığımızda ilk dikkatimizi çeken nokta yapılan çalışmaların az olmasıdır. Tespit edebildiğimiz en eski tarihli çalışmalar, özellikle bilimsel ve akademik çevreden olmayan yerel araştırmacıların yayımladıkları kitaplar veya kitapçıklardır. Arşiv malzemesinin çok az yer aldığı bu çalışmalarda Balya ilçesi bir bütün olarak ele alınarak incelenmiştir. Başlı başına Balya'yı konu edinen bilimsel ve akademik çalışmalar daha ziyade madenler, coğrafi özellikler ve nüfus yapısı üzerine yoğunlaşmış olarak görülmektedir. Yaptığımız taramalarda Balya tarihi, Balya gayrimüslim nüfusu, Balya Rum emvâl-i metrûkesi başlıklı bilimsel ve akademik bir çalışmaya tesadüf edilememiştir. Bu durum konu seçiminde belirleyici olmuştur. Aynı zamanda da çalışmamızın araştırma safhasındaki zorluklarından birini teşkil etmiştir. Balya Rum emvâl-i metrûkesini kapsayan bu çalışma ile Cumhuriyet arşivinde yer alan Balya gayrimüslim nüfusu ile ilgili bilgileri gözler önüne sermek; doğrudan olmasa da Balya tarihine katkı sunmak amaçlanmıştır.

Literatür taraması

Tarihi süreçte Balya

Balya, tarihsel süreçte madenleri ile öne çıkmıştır. Balya madenlerinin hem Cumhuriyet hem de Osmanlı Devleti zamanlarında faal olduğunu devlet arşivlerinden öğrenmekteyiz. Bununla birlikte madenlerin geçmişini Roma imparatorluğu ve hatta Helenistik döneme² değin götüren çalışmalar da mevcuttur (Su, 1939: 6; Kovenko, 1940: 580; Uzunçarşılı, 2000: 55; Akşar, 2008: 22, 39-40, 46, 121; Dumankaya, 2019: 580-582; Karaman, 2019: 15, 27; Yurtoğlu, 2019: 116-117; Özdamar, 2022: 27). Bu ve diğer çalışmalarda, Eskiçağda Balya bölgesinde Perikharaksis, Ergasteria ve Argyra adlı yerleşim yerlerinin adları, madencilik ile ilgili olarak öne çıkmaktadır. Balya ilçe merkezi olarak konumlandırılan Perikharaksis'in kurşun madenleriyle ünlü olduğu, Balya ilçe merkezi civarında konumlandırılan Ergasteria'nın³ maden bölgesinin güvenliğini sağlamak amacıyla bir kale olarak inşa edildiği ve yine Pazarköy⁴ yakınlarına konumlandırılan Argyra'nın gümüş madeni çıkarılan bir kent olduğu belirtilmektedir (Umar, 1993: 50, 249; Uzunçarşılı, 2000: 55; Akşar, 2008: 22, 39-40, 46, 121; Körpe, 2011: 57; Sevin, 2016: 58, 325; Çokona, 2017: 147; Türk, 2019: 46; Ağan ve Polat Pekmezci, 2023: 626-627). Eskiçağda Balya bölgesinde, doğal olarak madencilik dışı yerleşim yerleri de bulunmaktaydı. Örneğin Ilıca⁵ mahallesine konumlandırılan Hiera Germe bunlardan biridir (Kıpçak, 1974: 270; Umar, 1993: 150-151, 316-317, 632-633).

Türklerin egemenliğine geçmesi ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmamakla birlikte Balya ve çevresi, Oğuz boylarının çoğunun yurt tuttuğu bir bölgedir (Şimşir, 2009: 156). Bölge Selçuklu ve Karesi devirlerinden sonra (Uzunçarşılı, 1988: 97; Öden, 1999: 9-10; Uzunçarşılı, 2000: 16) Osmanlı egemenliğine tabi

² Roma imparatorluğu ve Helenistik dönemde işletilen Balya madenlerinden çıkarılan cevherin, Kocaçay vadisi yoluyla Marmara kıyılarına sevk edildiği ifade edilmektedir (Su, 1939: 6; Kovenko, 1940: 580; Uzunçarşılı, 2000: 55; Akşar, 2008: 22, 39-40, 46, 121; Dumankaya, 2019: 580-582; Karaman, 2019: 15, 27; Yurtoğlu, 2019: 116-117; Özdamar, 2022: 27). Bu güzergâh, Kyzikos'tan (Erdek) başlayıp Kocaçay (Tarsios) nehri boyunca İvrindi üzerinden Pergamon'a (Bergama'ya) giden yol (Ağan ve Polat Pekmezci, 2023: 625-626) üzerindedir. Ayrıca Balya'nın doğu-batı yol ağı içinde de yer aldığı tahmin edilmektedir (Körpe, 2011: 56-57).

³ Ergasteria: Antik-Ortaçağ Grekçesi'nde *zanaatın sürdürüldüğü yerler veya atölyeler* olarak adlandırılmıştır. Bkz. Kaya Zenbilci, 2018: 3882.

⁴ Günümüzde Çanakkale ili Yenice ilçesinin kırsal mahallelerinden biri olan Pazarköy, 1936 yılına kadar Balya ilçesine bağlı idi.

⁵ Ilıca, Balya ilçesinin kırsal mahallelerinden biridir.

olmuştur. Osmanlı idari teşkilatında Balya'nın Biga sancağı içerisinde de yer aldığı görülmektedir. Biga bölgesi, coğrafi konumu itibariyle Gelibolu'ya geçişi kontrol eden ve Anadolu'ya açılan yolların başlangıç noktasında bulunmasından dolayı stratejik bir öneme sahip olmuştur. Osman Gazi zamanında Osmanlı akıncılarının akınlar düzenledikleri Biga bölgesi, 1353 yılında Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından Osmanlı idaresine alınmıştır (Demircan, 2000: 8-9, 16-17, 52; Korkmaz, 2005: 109; Dündar, 2013: 1163; Parlak, 2017: 5-6). Bu bilgidен hareketle Balya ve çevresinin Orhan Gazi zamanında ve 1353 yılı öncesinde Osmanlı idaresine geçtiğini söyleyebiliriz.

Osmanlı idari teşkilatında Balya, dahil olduğu eyalet ve vilayetler⁶, tabi olduğu sancak ve livalar bakımından çeşitlilik göstermektedir. Bununla birlikte Balya'nın daha ziyade Biga Sancağına tabi olduğunu söyleyebiliriz⁷. Benzer şekilde Balya nahiyesi de bağlı olduğu kazalar bakımından çeşitlilik göstermektedir (Köreken, 1997: 88; Mutaf, 1997: 68-70; Dündar, 2013: 1135-1136; Öztürk, 2016: 209, 219; Özdamar, 2022: 26).

Osmanlı Devleti'nde gümüş madeni çıkarılan yerlerden biri de Balya'dır (Altunbay, 2002: 1472; Altunbay, 1998: 54). "Darbhane-i Âmire mülhakatı Üsküfçü madeni tevabiinden Balya kazasında vaki maden-i hümayun" adıyla padişahın malı olarak yönetilen ve işletilen Balya madenleri, bu durumunu 19.yüzyıl son çeyreğine değin sürdürmüştür (BOA.C.DRD.56-2800; BOA.HH.d.19738; BOA.İE.ML.104-9847; BOA.MAD.12908; BOA.MVL.45-24; BOA.TS.MA.e.1265-65; BOA.TS.MA.e.1216-43; BOA.C.ADL.97-5867; BOA.TS.MA.e.1222-51; BOA.TS.MA.e.1220-50; BOA.TS.MA.e.1213-39; BOA.TS.MA.e.1220-40). Sultan Abdülhamit döneminden itibaren Balya madenlerinin imtiyazı yabancı kişilere verilmeye başlanmıştır (BOA.ADVN.MKL.15-33).

Balya madeni, darphanesi de olan madenlerden olup, Kanuni döneminde basılmış bir sikke de mevcuttur⁸ (Aykut, 2002: 1533-1534). Balya'daki darphane, belirli ve sabit bir darphane değildi. Bu tarz darphaneler faaliyette bulunmadıkları zaman, kullanılan sikke kalıpları en yakın bedestenlerde muhafaza edilirdi. Balya darphanesinin kalıpları Balıkesir bedesteninde saklanır, gerektiğinde Balya darphanesine gönderilirdi (Sahillioğlu, 1958: 241; Mete, 1992: XXXVI). Bu durumun nedeni Balya kazası (veya nahiyesi) merkezinin bir şehir olamayışı ile ilgili olmalıdır.

16.yüzyıl Osmanlı arşivi belgelerinde Balya kazası ve nahiyesinin merkezi nefis-i Balya⁹ adlı bir köydür. Hane sayısı bakımından küçük bir yerleşim yeri olan Balya adlı bu köyde İslam kent tipinin üç ana ögesi olan "cami, pazar ve hamam"dan herhangi biri yer almamaktadır¹⁰ (166 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Anadolu defteri, 1995: 221, 223, 227; BOA.TT.d.59). 17.yüzyıl ortalarından itibaren Balya kazası ve nahiyesinin merkezi olarak Balya köyü (nefis-i Balya) yerine Alidemirci (Öksüd) köyünün öne çıkmaya başladığı görülür¹¹ (BOA.C.ADL.97-5867).

⁶ 1530 yılında Anadolu Eyaletinin sancaklarından olan Biga Livasının bir kazası olan kaydedilmiştir (166 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Anadolu defteri, 1995, 2, 30). Balya, 1603-1617 yılları arasında ise, Cezayir (sonradan Cezayir-i Bahr-i Sefid) Eyaletinin sancaklarından Biga Sancağına bağlı olup günlükü 20 akçe olan bir kazadır. Bkz. Çakar, 2002: 273.

⁷ 1522 yılında Balya, Biga Sancağına bağlı olup günlükü 20 akçe olan bir kazadır. Bkz. Çakar, 2002: 273.

⁸ Kanuni döneminde sikke basılmış darphaneler arasında Balya da bulunmaktadır. Balya darphanesinde, cülus (tahta çıkış) günü olan 30 Eylül 1520 (Hicri 17 Şevval 926) tarihinde Kanuni Sultan Süleyman adına gümüş sikke bastırılmıştır. Bkz. BOA.KK.d.63; Sahillioğlu, 1958: 261-262; Tekin, 2002: 797.

⁹ Günümüzde Balya ilçe merkezi olan yerleşim yerinin eski adı Maden köyüdür. Dönemsel olarak Maden köyüne, Maden-i Hümayun ve Kocagümüş de denilmiştir. Maden köyü, 16.yüzyıl arşiv belgelerinde yer almaktadır. Ancak aynı belgelerde nefis-i Balya adlı köy, Maden köyünden ayrı bir yerleşim yeri olarak kaydedilmiştir. Balya ilçe merkezi yakınlarında Bahçeler ve Darıalanı adlı iki tarihi yerleşim yeri bulunmaktadır. Bahçeler, Maden köyü ile ilişkili bir yerleşim yeri olduğuna göre nefis-i Balya adlı köy Darıalanı adlı yerleşim yeri olmalıdır.

¹⁰ 16.yüzyılda Balya kazasının Pazarlık ve Ilıca köylerinde pazar kurulmakta ve Ilıca köyünde hamam bulunmaktadır. Bkz. BOA.TT.d.59; 166 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Anadolu defteri, 1995: 221, 223, 227.

¹¹ Bu değişimin merkezi otoritenin zayıflaması ile yerel yöneticilerin güçlenmesi, Balya madenlerinin eski önemini yitirmesi, Balya'nın kent kimliğine kavuşmaması, Balya yerel yöneticilerinin (ayan, voyvoda vb.) Alidemirci köyünde ikamet etmeleri vb. gibi nedenlerle gerçekleştiği düşünülebilir.

Balya nahiyesinin merkezi 19.yüzyıl son çeyreğinde tekrar bir değişikliğe uğramıştır. 1888 yılında “Balya nahiyesinin emniyetinin istikrarı ve asayişe kavuşması, karışıklık ve şekavetin giderilmesi”¹² gerekçesiyle nahiye merkezinin değiştirilmesi Hüdavendigar vilayetinden talep edilmiştir (BOA.DH.MKT.1562-11). Bu talep uygun bulunmuş¹³ ve 1891-1892 yıllarında nahiye merkezi Alidemirci köyünden Maden köyü¹⁴ne taşınmıştır (BOA.ML.EEM.216-18). Nahiye merkezi değişikliğinin arkasında Maden köyü (Balya) yakınlarındaki Balya madenlerinin imtiyazını almış yabancı kişilerin etkileri olduğu da söylenebilir.

Nahiye merkezi¹⁵ olan Maden köyünde (Balya’da) 1895 yılında bir belediye teşkilatı kurulmuştur¹⁶. İlk belediye başkanı olarak reis vekili Penai Efendi ismi yazılıdır (HVS, 1313: 241). Buna göre, 19.yüzyıl sonlarında Maden köyünde (Balya’da) yaşayan Rum nüfusunu, Balya belediye teşkilatının kurulmasında ve yürütülmesinde aktif rol oynadığını söyleyebiliriz.

Balya’da Rum nüfus

Osmanlı arşiv belgelerinde yaptığımız taramada 16.yüzyılda Balya’da Bizans döneminden kalan Rum nüfus bulunduğunu gösteren bir kayda ulaşılamamıştır. Ancak 19. yüzyılın ilk yarısında yapılan nüfus sayımlarında Balya kazası dahilinde gayrimüslim nüfusun bulunduğu görülmektedir. Balya kazasının Toybelen, Maden-i hümayun¹⁷ ve Kocapınar köylerinde yoğunlaşan bu nüfus *ehl-i zimmet reaya* olarak kaydedilmiştir. Bu 3 köy ahalisinin bütünüyle gayrimüslim nüfustan oluştuğunu 29 Aralık 1845 tarihli Balya kazası reaya nüfus defterinden öğrenmekteyiz. Buna göre Toybelen köyünde 38 hanede 91 erkek gayrimüslim, Maden-i hümayun köyünde 39¹⁸ hanede 105 erkek gayrimüslim ve Kocapınar köyünde 80 hanede 258 erkek gayrimüslim olmak üzere Balya kazasında toplam 157 hanede 454 erkek gayrimüslim nüfus vardır. Ayrıca Balya kazasının Maden-i hümayun, Pazarköy, Avşarkebir, Pazarcık¹⁹, Aravacık,

¹² 7 Kasım 1888 tarihli belgede “Balya nahiyesinde istikrar-ı emniyet ve def’i şûriş ve şekavet için merkez-i nahiyenin Maden köyüne nakli ve bu suret ahalice de mucib-i fevâid ve muhassenât olacağı ifade ve ihbar olduğundan alel-usul bi-t-tahkik merkezin ol vechle tebidilinin men-i şekavete ve ahalice sühûlete medâr olacağı ilaveten mütalaa-i aliyye-i asaf-âneleriyle beyan ve inba buyurulması babında” ifadeleriyle Hüdavendigar vilayetinden talep olunmaktadır. Bkz. BOA.DH.MKT.1562-11.

¹³ Hüdavendigar vilayetinden Maliye Nezaretine yazılan 10 Ağustos 1895 tarihli bir yazıda nahiye merkezi değişikliği ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır: “Görünen lüzum üzerine Balya nahiyesi merkezi bundan üç dört sene mukaddem Maden karyesine nakledilmesi üzerine...” Bkz. BOA.DH.MKT.1562-11.

¹⁴ Maden köyü günümüzdeki Balya ilçe merkezidir.

¹⁵ 1892 yılında Balya nahiyesi köylerinin adları şöyledir: Alidemirci, Hacı Hüseyin, Avşarkebir, Işıklar Çiftliği maa Narlı, Bakacak, Aktarma, Ovacık Çiftliği, Turplu, Deliklitaş, İskender, Yenice, Deli Yusuf, Kırmızılar, Kirne’de Dağistan, Şamlı, Boğaz, Yağcılar, Alacabayır, Taşkesiği, Toybeleni, Hisaralanı, Kavakcedit, Ilıca, Kurtderesi, Armutalanı, Söbücealan, Karlık, Kayalar, Gökmusa, Büyükpınar, Kavakalanı, Danişment, Kocadere, Kocapınar, Sebepli, Koyuneri, Orhanlar, Söğütalanı, Mancılık, Deliler, Aravacık, Gökviran, Kabalı-Kızıldam, Haydaroba, Çınar, Pazar, Kuru, Çırpılar, Boyanlar, Yağdırın, Alancık, Havutbaşı, Doğanlar, Çalova, Hort, Çukurcak, Karabayır nam-ı diğer Kayapınarı, Semiz, Kadı, Kavakoba maa Patlak, Çitlice, Çakallar nam-ı diğer Güvemli, Maden-i Hümayun, Maden-i Hıristiyan, Müstecap, Bengiler, Yaylacık, Çarmih, Çamucu, Çamavşar, Çiğdem, Kaşıkçı maa Göktepe, Habipler, Gökçeler’de Kapıcık, Evciler, Kocaoba, Alacadere, Topuzlar, Osmanlar, Patlak başında Çaparlı, Sarıca, Kocaeli, Kocabük Çepni, Akbaş. Bkz. HVS, 1310: 421, 424-425. Bu köylerden bazıları günümüze değin bazı değişikliğe uğramıştır: Avşarkebir (Kocavaşar), Işıklar Çiftliği (Işıklar), Ovacık Çiftliği (Ovacık), İskender (Yeniiskender), Yenice (Yeniiskender), Deli Yusuf (Tatlıpınar), Kirne’de Dağistan (Orta), Boğaz (Boğazköy), Toybeleni (Toybelen), Hisaralanı (Hisaralan), Kavakcedit (Yenikavak), Kurtderesi (Kurtdere), Armutalanı (Armutalan), Kavakalanı (Kavakalan), Kocadere (Karaçahisar), Söğütalanı (Söğüt), Deliler (Dereköy), Aravacık (Araovacık), Gökviran (Yeşilköy), Kabalı-Kızıldam (Kabalı, Kızıldam), Pazar (Pazarköy), Kuru (Koruköy), Hort (Yazlık), Çukurcak, Karabayır nam-ı diğer Kayapınarı (Kayapınar, Göloba), Kadı (Kadıköy), Kavakoba maa Patlak (Patlak, Kavakoba mevkii), Çitlice (Akçal), Çakallar nam-ı diğer Güvemli (Yukarı Çakallar, Orta Çakallar, Aşağı Çakallar), Maden-i Hümayun (Balya ilçe merkezi), Maden-i Hıristiyan (Balya ilçe merkezi), Çarmih (Dörtöy), Kaşıkçı maa Göktepe (Kaşıkçı, Göktepe), Gökçeler’de Kapıcık (Gökçeler, Kapıcık mevkii), Alacadere (Hüseyinbeyoba?), Patlak başında Çaparlı (Yeşilköy), Kocabük Çepni (Kocabük, Soğanbükü).

¹⁶ Balya belediye reislerinden bazıları şunlardır: 1896’da Petro Ağa, 1897’de Yanko oğlu Dimitri Ağa, 1898’de Belediye dairesi umumen derdest-i intihabdır, 1899’da Abacı Yorgi Ağa, 1900’da İskarpatı Yorgi Efendi, 1901’de Sarı Mehmet Efendi vd. Bkz. HVS, 1314: 353; HVS, 1315: 126; HVS, 1316: 202; HVS, 1317: 276; HVS, 1318: 269; HVS, 1319: 279.

¹⁷ Maden-i Hümayun köyü, ahalisi bütünüyle Müslümanlardan oluşan Maden köyünden ayrı bir yerleşim yeridir. Bu ayrımı vurgulamak için de Müslüman nüfusun yaşadığı Maden köyüne Maden-i Hümayun, Gayrimüslim nüfusun yaşadığı Maden-i Hümayun köyüne de Maden-i Hıristiyan denilmiştir. Bkz. HVS, 1310: 425.

¹⁸ 21 ve 18 hane olarak 2 ayrı yazım yapılmıştır. Yerleşim yerinin 2 ayrı mahalleden oluştuğu düşünülebilir.

¹⁹ Bu yerleşim yeri, Çanakkale ili Yenice ilçesinin kırsal mahallelerinden biri olan Pazarköy olmalıdır. Çünkü Pazarköy’ün eski adı Pazarcık’tır.

Kocapınar, Ilıca, Şamlı, Aldemirci, Koyuneri ve Toyviran²⁰ adlı köylerinde 35²¹ bekar *ehl-i zimmet re'âya* kaydedilmiştir (BOA.NFS.d.1208). Bu verilerden hareketle 19.yüzyılın ortalarında Balya kazasında toplam gayr-i müslim nüfusun yaklaşık 900-1000 kişi olduğu tahmin edilebilir. Ancak Balya'da yoğun bir gayrimüslim nüfustan da söz edilemez. 1892 yılına ait verilere göre Balya nahiyesinde toplam nüfusun yalnız %8,46'sı gayr-i müslim nüfus, kalan %91,54'i Müslümandır²² (HVS, 1310: 424). Gayrimüslim nüfusun başta madencilik faaliyetleri olmak üzere kazanın sosyoekonomik potansiyeli²³, yol güzergahı olması²⁴ vb. nedenlerle Balya kazasında bulunduğunu düşünüyoruz.

Balya, 1899 yılında 3.sınıf kaza yapılmıştır. Nahiyeden kazaya dönüşüm²⁵, Balya madenleri imtiyaz sahiplerinin de girişimleriyle gerçekleşmiştir (DH.MKT.2233-45). Mülki değişiklikten sonra Balya nüfusunda belirgin bir artış görülmüştür²⁶ (HVS, 1310: 424; HVS, 1325: 68). Aynı şekilde Rum nüfus da artmıştır²⁷ (HVS, 1310: 424; HVS, 1325: 200, 218, 239; Şimşir, 2009: 159; Şimşir, 2013: 133-134). Balya'da özellikle Rum nüfusun artış göstermesi kaza dahilinde işletilen madenlerle ilgili olmalıdır. 20.yüzyıl başlarında Balya madenlerini Balya-Karaaydın Madeni Anonim Şirket-i Osmaniye adlı şirket işletmektedir. Bu Fransız sermayeli şirket personelinin önemli bir kısmı Rumlardan oluşmaktaydı (Bülbül, 2010: 229-239). Şirket, kaza merkezi civarındaki simli kurşun madeninden 1893 yılında 4.000 ton, 1905 yılında 11.397 ton, 1913 yılında ise 13.976 ton maden çıkarmıştır (Bayraktaroğlu ve Gültekin, 1979: 150-164). Çıkarılan maden önce karayolu ile Edremit iskelesine, oradan da deniz yoluyla Avrupa'ya gönderilmiştir (HVS, 1324: 570). Tüm bu faaliyet yoğun bir işgücünü gerekli kılmıştır. Yıldan yıla büyüyen şirkette istihdam edilen Rum çalışan sayısı da artmıştır.

²⁰ Bu yerleşim yeri, Balıkesir ili Karesi ilçesinin kırsal mahallelerinden biri olan Toybelen mahallesi olmalıdır.

²¹ Maden-i hümayun köyünde 6, Pazarköy köyünde 6, Avşarkebir köyünde 2, Pazarcık köyünde 3, Aravacı köyünde 5, Kocapınar köyünde 2, Ilıca köyünde 1, Şamlı köyünde 3, Aldemirci köyünde 3, Koyuneri köyünde 1 ve Toyviran köyünde 3 olmak üzere toplam 35 bekar gayr-i müslim nüfus tespit edilmiştir.

²² Hüdavendigar Vilayeti dahilinde Karesi Sancağına bağlı Balıkesir kazasının 6 nahiyesinden biri olan Balya nahiyesi: 84 köye ve 27.696 nüfusa sahiptir. Nüfusun 25.353'ü (12.955'i erkek, 12.398'i kadın) Müslüman, 2.343'ü (1.260'ı erkek, 1.083'ü kadın) Gayrimüslimdir (HVS, 1310: 421, 424).

²³ Balya kazasının 20. yüzyıl başlarına ait bazı sosyo-ekonomik özellikleri, kazanın geçmiş durumu ile ilgili ipuçları vermektedir. Bunlardan ilki Dokumacılık olup Balya ahalisinin önemli geçim kaynaklarından biridir. Kaza dahilinde üretilen emtia: Yapağı kuşak, yapağı pırpıt, yün ve yapağı dimi (Verevliğine dokunmuş pamuk veya yün kumaş veya bez ve şayak vesaire. Bkz. Şemseddin Sami, 2010: 255), çorap, pamuk örme raçkın (süslü, işlemeli takke. Bkz. kelimeler.gen.tr, 07.06.2023), elbiselik şayak vb.dir. Üretilen emtia öncelikle kaza dahilinde tüketilmekte, artanı ise pazarına göre Balıkesir, Edremit, Manisa, Akhisar ve İzmir'e gönderilmek suretiyle satılmaktadır (HVS, 1324: 569). Diğerleri meşhur sığırının da yer aldığı hayvancılıktır. 1905 yılına ait bir istatistikte Karesi Sancağını oluşturan Ayvalık, Balıkesir, Balya, Bandırma, Burhaniye, Edremit, Erdek, Gönen ve Sındırgı kazalarındaki hayvan sayıları verilmiştir. Bu istatistiğe göre Balya inek (sığır), at ve merkep (eşek) sayısı bakımından 2., keçi sayısı bakımından 3., koyun ve deve sayısı bakımından 4. ve manda sayısı bakımından da 5. sıradadır (Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, 1997: 34). Bu veriler Karesi Sancağının diğer kazalarıyla kıyaslandığında Balya kazasının hayvancılıkta ileri olduğunu göstermektedir. Bir diğeri ise tarım olup Balya kazasında yetiştirilen ürünler: Buğday, arpa, mısır darısı, kum darısı, çavdar, bakla, burçak, fasulye, nohut, mercimek, börülce, afyon tohumu, afyon sakızı vs.dir. Yetiştirilen tarım ürünleri bakımından da ihtiyaç fazlasını üretebilmekte ve bunu Balıkesir, Bandırma, Edremit, Manisa, Bergama, İzmir ve Akhisar taraflarına sevk edebilmektedir. Bkz. HVS, 1324: 569.

²⁴ Tarihsel süreçte yol uğrağı bir konumda bulunmuş olan Balya, bu konumunu Osmanlı Devleti döneminde de sürdürmüştür. Balıkesir-Çan-Biga, Balıkesir-Edremit güzergahında yer alan Balya, Edremit-Gönen-Bandırma, Edremit-Manyas, Bursa-Manisa karayollarına da derbent köyleri ile geçit vermiştir (BOA.TT.d.59; <http://hdl.handle.net/11543/1191>, 04.05.2023; Gençlik ve Spor Müdürlüğü [Balya Gençlik ve Spor İlçe Müdürlüğü], 1989: 7, 60; 166 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Anadolu defteri, 1995: 223; Güngör, 2007: 21, 56-57, 88-90; Balya Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Başkanlığı, 2008: 1-27, 42-48). Balya sahip olduğu bu özelliği ile çekim merkezi olmuştur diyebiliriz.

²⁵ Balya nahiyesinin kazaya tahvili konusu, ilk olarak 1893 yılında, Hüdavendigar vilayetine tabi bazı kazaların nahiyeye, bazı nahiyelerin de birleştirilerek kaza yapılmasına ilişkin izin talebi kapsamında gündeme gelmiştir. Bu belgeye göre Balya nahiyesinin İvrindi nahiyesi ile birleştirilerek kaza yapılması düşünülmüştür (DH.MKT.128-12). 1896 yılında talep hükümete sunulmuş (DH.TMIK.M.23-70) ve 1899 yılında Balya nahiyesi kaza yapılmıştır (DH.MKT.2439-12).

²⁶ Balya'nın nahiyeye statüsünde olduğu 1892 yılında 27.696 olan toplam nüfusu (HVS, 1310: 424), kaza statüsünde olduğu 1907 yılında 52.689'dır (HVS, 1325: 68).

²⁷ Balya'nın nahiyeye statüsünde olduğu 1892 yılında toplam gayrimüslim nüfus (1.260'ı erkek, 1.083'ü kadın olmak üzere) 2.343 (HVS, 1310: 424) iken kaza statüsünde olduğu 1905-1906 yıllarında sadece Rum nüfus (1.025'i erkek, 999'u kadın olmak üzere) 2.024'tür (Şimşir, 2013: 133-134; Şimşir, 2009: 159). 1907 yılında Balya kazasında Rum nüfusun meskûn bulunduğu Toybeleni köyünde 90 hane, Maden-i Hümayun köyünde 158 hane ve Kocapınar köyünde 145 hane bulunmaktadır (HVS, 1325: 200, 218, 239). Rum nüfustaki artış 1906-1914 yılları arasında da sürmüştür.

Balkan savaşları ve sonrasında Balya'da Rum nüfusun durumu

Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında milyonlarca Türk ve Müslüman Osmanlı vatandaşı yerlerini terk etmek zorunda kalmıştır. İttihat ve Terakki hükümeti Bulgaristan ve Yunanistan'dan artarak gelmeye devam eden bu göçmenleri Rumların yoğun olarak yaşadıkları bölgelere yerleştirme politikası izlemiştir. Göçmenlerin kalıcı iskân sahaları arasında Balya kazası da vardır. Rumeli göçmenleri öncelikle gayrimüslim nüfusun yaşadığı Kocapınar ve Toybelen köylerine yerleştirilmiştir (Adın, 1991: 378-387, 456, 479). Uygulanan iskân politikası Rumlar arasında bir korku ve heyecan yaratmış, bu bölgelerden Yunanistan'a yönelik bir Rum göçü başlamıştır (Çetin, 2010: 153). Balya kazasından Yunanistan'a Rum göçü olup olmadığı hakkında bilğimiz olmamakla birlikte firar olaylarının gerçekleştiğini biliyoruz.

Balkan Savaşları Osmanlı Devleti tebaasından olan bazı Rumlar için farklı bir anlam ifade etmiştir. "Ayrılıkçı" olarak niteleyebileceğimiz bu Rum ahali, Bizans'ın mirasçıları olduğu inancıyla savaşı Bizans'ı yeniden canlandırmak için bir fırsat olarak görmüştür. Onları bu düşünceye iten nedenlerden biri Osmanlı Devleti'nin savaştığı devletler arasında yer alan Yunanistan'ın, kurulduğu günden beri Osmanlı Devleti aleyhine topraklarını genişletmiş olmasıdır. (Ahmad, 1999: 94; Güler, 1999: 17; Çakmak, 2004: 17-19). Balkan Savaşları boyunca Yunanistan tarafını tutan tavır ve davranışlar sergileyen bu Rum ahali, savaşın sona ermesiyle birlikte cezalandırılmaktan korktukları için yaşadıkları yerlerden firar etmeye başladılar. Bu firar olaylarının görüldüğü yerler arasında Balya kazası da vardır. Devam eden göç olgusunu karşılıklı olarak çözmek isteyen Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında bir mübadele antlaşması yapıldıysa da bu anlaşma Osmanlı Devleti'nin 28-29 Ekim 1914'te fiilen I. Dünya Savaşı'na katılmasıyla uygulanamamış fakat Yunanistan'ın İtilaf devletlerinin yanında savaşa girdiği 29 Haziran 1917 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır (Önder, 1990: 33-59; Çetin, 2010: 157, 165). Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşına girdikten sonra Rum tebaayı askeri nedenlerle yaşadıkları yerlerden çıkarmış ve iç kesimlere göndermiştir (Efiloğlu ve İvecan, 2010: 135; Efiloğlu, 2020: 727-743). Bu uygulama gereği Karesi livasından 19.393 kişilik bir Rum nüfus iç kesimlere sevk edilerek zorunlu iskân bölgelerine yerleştirilmiştir. Rum muhacirler buralarda sürgün cezalarını çekeceklerdir. Bu zorunlu ikamet bölgeleri arasında Karesi livasının denize kıyısı olmayan iç bölgeleri de yer almıştır. Balya kazası da denize kıyısı olmayan iç bölgelerden biridir. Çeşitli nedenlerle bu zorunlu iskân bölgelerine sevk edilen Rumlar arasında (ülke içine veya ülke dışına) firar olayları da görülmüştür (Özdemir, 2007: 74, 89, 98-99). Balya kazasından firar eden Rum ahalinin en azından bir kısmının bu kabil firarilerden olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Son olarak, 1905-1906-1907 yılları ile 1914 yılı nüfus verilerini karşılaştırdığımızda Balya kazası toplam nüfusunun azaldığını, ancak Rum nüfusun arttığını görürüz²⁸ (Karpaz, 2010: 356-399; Özkan, 2020: 2308). Rum nüfus artışı Balya kazasındaki Rumların firar olaylarını tarihlendirmemize yardımcı olmaktadır. Bu bilgi firar olaylarının 1914 yılı sonrasında gerçekleşmiş olduğunu düşündürmektedir.

Yöntem

Çalışmamızda arşiv taraması, Osmanlı Türkçesi belgelerin okunması, araştırma-inceleme ve belge analizi yöntemleri kullanılmıştır. Cumhuriyet Arşivinde tarama "Balya", "Balya Rum", "Balya Rum Emvâl-i Metrûkesi" sözcükleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Tarama sonucunda Balya Rum emvâl-i metrûkesi ile ilgili Cumhuriyet Arşivi Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü muhacirin fonunda yer alan ve 59 sayfadan oluşan 10 adet belgeye ulaşılmıştır. 1919-1920 yılları arasını kapsayan bu belgelerin kutu, gömlek ve sıra numaraları, özetleri, her belgenin sayfa adetleri ve tarihleri ekler kısmında (Ek 1'de) sunulmuştur. Belgelerden bazıları günümüz Türkçesi ile ekler bölümünde verilmiştir (Bkz. Ek 2, Ek 3). Belgeler tasnif edildiğinde Rum emvâl-i metrûkesi ve yönetimi ile ilgili çeşitli konuları ele aldığı görülmüştür.

²⁸ Balya kazasında 1914 yılında 33.680 Müslüman, 3.266 Rum, 298 Ermeni ve 3.650 diğer olmak üzere toplam nüfus 40.894'tür (Karpaz, 2010: 356-399; Özkan, 2020: 2308). 1907 yılında 52.689 (HVS, 1325: 68) kişi olan toplam nüfus 40.894'e gerilemiştir. 1905-1906 yıllarında sadece Rum nüfus 2.024 (Şimşir, 2009: 159; Şimşir, 2013: 133-134) kişi olan Rum nüfus 3.266'ya yükselmiştir.

Bulgular ve tartışma

Emvâl-i metrûke

Emvâl-i metrûke, terk edilen mallar (Efiloğlu ve İvecan, 2010: 126), geride bırakılan mallar (Şimşek, 2020: 303) veya sahipsiz emlaklar (Özdemir, 2007: 112) gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. Çalışmamızda yer alan emvâl-i metrûke terimi, Balya kazasında firar eden Rumlardan kalma ev, arsa, bağ ve bahçeleri yani terk edilen malları ifade etmektedir²⁹.

Osmanlı topraklarında yaşayan Rumlar 1914 ile 1918 yılları arasında iki tür nüfus hareketliliği ile karşı karşıya gelmişlerdi. İlk olarak, Balkan Savaşlarından sonra Yunanistan'a ve Ege Adalarına göç etmişlerdi. İkinci olarak ise, I. Dünya Savaşı sırasında İtilaf devletleriyle işbirliği yapmaları nedeniyle özellikle sahillere daha iç kesimlere zorunlu göçe tabi tutulmuşlardı. Hem Yunanistan'a göç edenler hem de Trakya ve Anadolu'da askeri nedenlerle yaşadıkları yerlerden çıkarılanlar yanlarına alabildikleri malları götürmüşler, götüremediklerini ise terk etmişlerdi. Böylece terk edilen bu malların idaresi sorunu gündeme gelmişti. (Efiloğlu ve İvecan, 2010: 125-126)

Balya Rum emvâl-i metrûkesi ve yönetimi

İttihat ve Terakki hükümeti, daha önce Ermeni tehciri nedeniyle vilayet ve sancak merkezlerinde Dahiliye Nezaretine bağlı olarak çalışacak 33 emvâl-i metrûke komisyonu oluşturmuş idi. Bunların arasında Karesi (Balıkesir) emvâl-i metrûke komisyonu da bulunmaktadır (Kurt, 2015, 50-51). Bu tecrübeden yararlanan hükümet, Rum emvâl-i metrûkesinin yönetimi için de aynı yolu izlemiştir. Terk ettikleri malları, savaş sonrasında yaşadıkları yerlere dönenlere teslim etmek üzere hükümet, 1916 yılında Rum emvâl-i metrûkesi talimatnamesi çıkarmıştır. Böylece Rum emvâl-i metrûkesi koruma altına almak amaçlanmıştır (Efiloğlu ve İvecan, 2010: 135-136). Bu talimatname gereğince Balya kazasında da bir emvâl-i metrûke komisyonu kurulmuştur. Balya kazasındaki Rum emvâl-i metrûkesini idare etmek üzere kurulan komisyon 4 kişiden oluşmaktadır. Balya kazası kaymakam vekili komisyon başkanı, Balya kazası mal müdürü ve Balya kazası idare meclisinden bir kişi olmak üzere 2 üye ve bir hesap memurundan oluşmaktadır (BCA.272-0-0-10/1-6-3; BCA.272-0-0-10/2-10-5). Komisyon, yazışmalar için kayıt defterleri ve tutanaklar kullanmaktadır. Dahiliye Nezareti komisyonun kullandığı kırtasiye bedelinin makbuz karşılığı ödenebileceği bildirilmiştir (BCA.272-0-0-10/1-7-19). Belgeden kırtasiye bedellerinin dörder aylık dönemler halinde ödendiği anlaşılmaktadır. Balya kazası emvâl-i metrûke komisyonu, Balya kazasındaki Rum emvâl-i metrûkesi ile ilgili çok sayıda karar almıştır. Aldığı kararların nihai olduğunun farkında olan komisyon görevini önemsemiş, hemen her konuda üst makamlara danışmış, görüş, öneri ve izinleriyle karar alma yolunu seçmiştir.

Komisyonun görev sahasındaki işleri sorunsuz yürüttüğü de söylenemez. Zaman zaman hatalar yapıldığı da vakidir. Rum emvâl-i metrûke komisyonları, Dahiliye Nezareti Aşâir ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi Rum Emvâl ve Metrûke Şubesinin tebligatına uymak zorundaydılar. 24 Şubat 1919 tarihli yazıdan Balya Rum emvâl-i metrûke komisyonu başkan ve üyelerinin, tebligata aykırı olarak 1260 kuruş topladıklarını anlıyoruz. Ancak toplanan miktar hemen geri alınarak Balya Ziraat Bankası şubesine teslim edilmiştir (BCA.272-0-0-10/1-5-11). Bu hata tebligatın yeterince anlaşılmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Belgelerde tesadüf ettiğimiz bir başka sorun ise Rum emvâl-i metrûkesi hasılatının mal sandığından Ziraat Bankası şubelerine teslimi ile ilgili olarak yaşanmıştır. Balya kazasında Rum emvâl-i metrûkesi hasılatından olan 179348 kuruş 3 para, önce Balya kazası mal sandığına emaneten teslim edilmiş ancak 1920 yılı başına gelindiğinde mal sandıklarının nakit mevcutları bulunmaması nedeniyle bu miktarın Balya Ziraat Bankasından ödenmesine imkân bulunamayacağı Karesi Mutasarrıflığına yazıyla bildirilmiştir. Bunun üzerine Karesi Mutasarrıflığı 14 Ocak 1920 tarihinde durumu Dahiliye Nezaretine yazmıştır. Dahiliye Nezaretinden Maliye Nezaretine yazılan 9 Şubat 1920 tarihli tezkereden 179348 kuruş 3 para tutarındaki miktarın, geri dönecek sahiplerine zorunlu olarak bırakılması gerektiğinden bahisle ertelemeyle mağduriyete ve şikâyetlere sebebiyet verilmemesi için adı geçen miktarın Ziraat

²⁹ Rumların dâhile sevki başlamasıyla vilayet merkezlerinde emvâl-i metrûke komisyonları kurulmuştur. Rumlardan kalan emlaklar 3 farklı kullanıcı grubunun denetimine altına girmiştir. Bkz. Özdemir, 2007: 112-113.

Bankası Balya şubesine tesliminin sağlanması ve sonucunun bildirilmesi istenmiştir. (BCA.272-0-0-10/2-10-4). Rum emvâl-i metrûkesi hasılatından olan miktarın durumu ile ilgili yazışmalar bu belge ile sınırlı olmakla birlikte Balya'daki Rum emvâl-i metrûke komisyonunun titiz çalışma prensibini bildiğimizden, adı geçen paranın Ziraat Bankası Balya şubesine teslim edildiğini tahmin ediyoruz. Arşiv belgelerinde Balya kazası Rum emvâl-i metrûkesinin mevcudu ile ilgili ayrıntılı bilgiler de yer almaktadır. Dahiliye Nezareti Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi Rum Emvâl-i Metrûke Şubesinden gelen 11 Eylül 1919 tarihli emirnameye cevaben Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine yazılan 25 Kasım 1919 tarihli yazıda, Balya kazasındaki bütün Rum emvâl-i metrûkesinin 224 hane ve dükkândan ibaret olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bunlardan 88 hane ve dükkânın icara verilmiş durumda olduğu; oturmaya elverişli olduğu halde 26 hanenin halen boş olduğu, geriye kalan 110 hane ve dükkân kısmen ya da bütünüyle tamir edilmedikçe iskân edilemeyecek (oturulamayacak) durumdadır (BCA.272-0-0-10/1-8-1). Ayrıca 26 Ağustos 1919 tarihli bir başka belgede metruk 110 hanenin Balya kazasından Yunanistan'a firar eden Rumlardan geriye kaldığı ifade edilmiştir (BCA.272-0-0-10/1-5-11; BCA.272-0-0-10/1-7-18). Bu belge Balya kazasından firar eden Rumların nereye gittiklerini açıkça ifade etmesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Rumların terk ettiği 224 hane ve dükkânın Balya kazasının nispeten küçük yerleşim birimlerinden oluştuğu göz önüne alındığında önemli bir yekûn tutuğunun söyleyebiliriz. 88 hane ve dükkânın icara verilmiş olması ise Rumlara ait emvâl-i metrûkenin kazanın sosyo-ekonomik yapısına katkı verebilecek durumda olduğunu göstermektedir. Boş haneler ve esaslı bir tamire muhtaç durumda olan hane ve dükkânlar ise koruma maaliyetleri, tamir (bakım-onarım) masrafları bakımından Balya'daki Rum emvâl-i metrûke komisyonunun iş yükünü arttıran konular olarak değerlendirilebilir.

8 Eylül 1919 tarihli belgeye göre, Balya'daki Rum emvâl-i metrûke komisyonu, yukarıda zikredilen 110 hanenin durumu ile yakından ilgilenmiş görünmektedir. Balya kaymakamlığından bu hanelerin bakımsızlık nedeniyle harap olmaya başladıkları ve daha fazla harap olmadan korunmasına yönelik tedbirler kapsamında ücretli bir bekçinin istihdam edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu konu ile ilgili olarak Dahiliye Nezareti Aşâir ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesinden Karesi Mutasarrıflığına yazılan yazıda; ücretli bir bekçi istihdamının emvâl-i metrûke mevzuatına uygun olduğu, ancak 110 hanenin mevcut durumunun, bekçiye ne kadar bir ücret verilebileceğinin ve kaynağının nereden sağlanacağına, daha önce bu amaçla bir bekçi istihdam edilip edilmediğinin, edildi ise ne kadar bir ücret verildiğinin makama bildirilmesi gerektiği cevabı verilmiştir (BCA.272-0-0-10/1-5-11). Bu soruların bazılarının cevaplarını başka belgelerde bulabilmek mümkündür. Önceleri istihdam olunan bekçiye 600 kuruş ve aylık 350 kuruş ücret verilmiştir. Ancak Ekim 1919'a gelindiğinde bekçiye aylık en azından 1000 kuruş ücret verilmesi lazım geldiği ve böyle bir paranın ise ödenemeyeceği ifade edilmiştir. Çünkü emvâl-i metrûke gelirlerinin halihazırda aylık 3000 kuruştan ibaret bulunduğu, bu nedenle Rumlara ait binaların ve akarların polis memurlarınca korunması yolunun düşünüldüğü Balya kaymakamlığı tarafından (8 Ekim 1919 tarihli yazıyla) Karesi Mutasarrıflığına, Karesi Mutasarrıflığından da Dahiliye Nezaretine bildirilmiştir. Dahiliye Nezaretinden gelen cevapta; ayrıntılarıyla açıklanan bir dizi iş ve işlem yapılması gerektiği, bu işlemler yapıncaya değin de Rum şahıslara ait binaların ve akarların sökülüp götürülmemesi için Balya zabıta memurlarının, Balya kazası emvâl-i metrûke komisyonu başkan ve üyelerinin nöbetleşe teftişte bulunmaları gerektiği bildirilmiştir (BCA.272-0-0-10/1-8-1). Bu yazışmalardan Rumlardan geriye kalan malların korunmasına yönelik her türlü tedbirin düşünüldüğü, uygulamaya sokulduğu anlaşılmaktadır.

20 Ağustos 1919 tarihli belgede ise Balya kazasındaki Rum emvâl-i metrûkesi kapsamındaki metruk hanelerin tamiratına yapılan harcama cetveli verilmiştir. Balya kazası Rum emvâl-i metrûke komisyonu hesap memuru harcamanın ayrıntılı bir dökümünü hazırlamıştır. Harcama miktarı keşifnamelere, komisyon kararına ve tasdiklenmiş senetlere dayanılarak belirlenmiştir. Harcama cetvelinde harcama yapılan hanenin numarası ve hanenin ilk sahibi olan Rum'un adı, harcama miktarı ve açıklamalar yer almaktadır. Yekunu 2110 kuruş olan harcama 1919 yılı mayıs ayı gelir ve gider kaleminden karşılanmıştır. Yapılan harcama emvâl-i metrûkesi olan Rumlara ait gelirden düşülmüştür (272-0-0-10/1-5-21). Metruk hanelerin tamiratına veya yapılan diğer iş ve işlemlere ait bilgiler ayrıntılı olarak yazılmıştır. Belgede Balya kazasındaki metruk hanelerin ilk sahibi olan Rumların çoğunluğunun erkek olduğu ancak arada kadın malik de bulunduğu ve hanelerin icara verildiği görülmektedir. (Bkz. Ek 2). 19 Mayıs 1919 tarihli bir başka belgede Balya kazası Rum emvâl-i metrûke komisyonu idare heyetinin

hazırlamış olduğu gelir-gider cetveli verilmiştir (Bkz. Ek 3). Balya kazası Rum emvâl-i metrukmesi gelir-gider cetveli 1919 yılı mart ve nisan aylarına aittir (BCA.272-0-0-10/1-6-3). Ek 3'te de görüleceği üzere emvâl-i metrukme kapsamındaki harcamalar ve elde edilen gelirler yine ayrıntılı açıklamalarıyla birlikte verilmiştir. Buna göre komisyonun işini çok önemseydiği anlaşılmaktadır. Komisyon başkan ve üyelerinin birer devlet memuru olduğu düşünüldüğünde hesap verebilirlik kaygısının öne çıktığını söyleyebiliriz. Emvâl-i metrukme gibi akçalı ve vebali olabilecek konularda hassas davranıldığı görülmektedir.

Balya kazasında mevcut Rum emvâl-i metrukmesinden icarda bulunan hanelere ne gibi iş ve işlemler yapıldığı da belgelere yansımıştır. Balya emvâl-i metrukmesinden 33 numaralı olarak tanımlanan hanenin tamir edilmesi gündeme geldiğinde Balya kazası Rum emvâl-i metrukme komisyonu önce keşif yaptırmış, ardından düzenlenen keşif-name gereğince biriken icar bedelinden 500 kuruş harcanmak suretiyle tamir edilmesine karar vermiştir (21 Ekim 1919). Komisyonun kararını haneyi harap halden kurtarmaya yönelik bir adım olarak değerlendiren ve usulüne uygun bulan Karesi Mutasarrıflığı gerekli iznin verilmesi için Dahiliye Nezaretine başvurmuştur. Gelen cevapta adı geçen hane ile ilgili (hangi tarihten itibaren yıllık kaç kuruşla icara verildiği, müstecir ve hane sahibinin isimleri gibi) bazı sorulara cevap verilmesi ve tamire yönelik keşifnamenin ayrıntılarının gönderilmesi istenmiştir (BCA.272-0-0-10/1-8-3). Balya kaymakamlığına 7 Ekim 1919 tarihinde yazılan dilekçelerden hane sahibinin Yorgi Kondemya adında bir Rum olduğu, tamire yönelik keşifnamenin Belediye Kalfası Mehmet kalfa tarafından yapıldığı ve yapılan keşifte hanenin tamiri için (kiremitlerinin aktarılması, oluk tamiri ve işçilik bedeli olmak üzere) 550 kuruş bir maliyet ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Balya kaymakamlığından 21 Ocak 1920 tarihinde Karesi Mutasarrıflığına yazılan tahriratta ise Balya kazası emvâl-i metrukmesinden 33 numaralı hanenin müstecirinin Ayşe Hanım olduğu ve yıllık 600 kuruş bedel ile icar edildiği belirtilmiştir. Karesi Mutasarrıflığı da Dahiliye Nezareti'nin istediği bilgileri 26 Ocak 1920 tarihinde nezaret makamına göndermiştir. Dahiliye Nezareti 15 Şubat 1920 tarihinde, birikmiş icar bedelinden 550 kuruş harcanmak suretiyle 33 numaralı hanenin tamir edilmesine izin vermiştir (BCA.272-0-0-10/2-10-5). Bu belgeden Rum emvâl-i metrukmesi kapsamındaki tek bir hanenin tamir edilmesi için uzun ve ayrıntılı bir yazışma sürecinin takip edildiğini; her yapılan iş ve işlemin devletin ve emvâl-i metrukme sahibinin zarara uğratılmadan yapılması için gerekli hassasiyetin gösterildiğini anlıyoruz. Yapılan iş ve işlemlerin birinci derece sorumlusu olan Balya Rum emvâl-i metrukmesi komisyonunun üst makamlarıyla sürekli iletişim halinde olduğunu da görmekteyiz.

İncelediğimiz diğer bir belgede Balya kazasının Mancılık köyünde bulunan ve Balya Rum emvâl-i metrukmesinden olan bir su değirmeni konu edilmektedir. Değirmen bir mukavelename ile icara verilmiştir. Müsteciri kapak tahniye taşının zamana bağlı aşınma neticesi parçalanmış halde olduğunu ve bu nedenle değirmenin çalışamaz durumda olduğunu ifade ederek, mukavelename gereği tamiri için inceleme yapılmasını Balya Kaymakamlığından istemektedir. Balya kazası Rum emvâl-i metrukme komisyonu yaptığı incelemede, taşın yenisini satın almak için 50 liraya ihtiyaç bulunduğunu tespit etmiştir. Balya Kaymakamlığı da gerekli iznin verilmesi için 27 Eylül 1919 tarihli yazı ile Karesi Mutasarrıflığına, Karesi Mutasarrıflığı da 4 Ekim 1919'da Dahiliye Nezaretine başvurmuştur. 19 Ekim 1919 tarihinde gelen cevapta yapılacak iş ve işlemler hakkında yeterli bilgi verilmediği için ayrıntılı bir araştırma yapılması istenmiş, sonra da mevcut mevzuata uygun olmak şartıyla kararı Balya kazası Rum emvâl-i metrukme komisyonunun vermesi gerektiği bildirilmiştir (BCA.272-0-0-10/1-6-7). Bu belgeden Balya Rum emvâl-i metrukmesinin sadece Rum nüfusun yoğun bulunduğu Kocapınar, Maden-i Hümayun, Toybelen gibi köyler ile sınırlı tutulmaması gerektiğini öğrenmekteyiz. Mancılık köyü tarihsel olarak yerleşik Rum nüfusunun bulunmadığı bir yeridir. Ancak Balya-Karaaydın Madeni Anonim Şirket-i Osmaniyesi Mancılık'taki linyit kömürü madenini işletmektedir. Şirket daha ziyade Rum personel istihdam ettiği için madenin işletilmeye başlamasıyla birlikte Mancılık'ta da Rum nüfus bulunmaya başlamıştır. Rum emvâl-i metrukmesinin bulunduğu yerler arasında maden faaliyeti nedeniyle Mancılık köyünün yer alması, Balya kazasının maden çıkarılan diğer köylerinde de benzer bir durum olabileceğini akla getirmektedir.

Bir başka belgede ise Balya kazasından Yunanistan'a firar eden Rumlara ait emvâl-i metrukmeden vergi tahsilinin nasıl yapılması gerektiği açıklanmaktadır. Balya kazasından Yunanistan'a firar eden Rumlara ait emvâl-i metrukmenin vergi borçları, geride bıraktıkları ve bu nedenle maliye hazinesinde alacak

hesabında tutulan 28363 kuruş 20 para miktarındaki meblağdan Tahsil-i Emvâl Kanunu maddelerine uygun olarak ödenecektir (BCA.272-0-0-10/1-7-18). Bu belgeden Rumlardan kalan emvâl-i metrûkenin, geri döndüklerinde ödenmek üzere maliye hazinesinde alacak hesabında tutulmak suretiyle koruma altına alındığını öğrenmekteyiz.

Balya kazası Rum Emvâl-i metrûke komisyonunun idaresindeki emvâl-i metrûkenin korunmasına azami dikkat ettiğini, bu noktada lazım gelen her çareye başvurduğunu yukarıda örneklerle açıklamaya çalıştık. Yine bu uygulamalardan biri olarak Balya kazası Rum emvâl-i metrûke komisyonu, Rum emvâl-i metrûkesine ait olup sahipleri bilinmeyen ve çalışmadığında kullanım dışı kalma ihtimali olan cihazları ihtiyaç sahiplerine dağıtma kararı almıştır³⁰. Komisyon aldığı kararı Balya kaymakamlığının 11 Aralık 1919 tarihli yazısıyla Karesi Muhacirîn Müdürlüğüne iletilmiş, orası da durumu Aşâir ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumisine bildirmiştir. Aşâir ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumisi Hamdi Bey, Karesi Muhacirîn Müdürlüğüne 29 Aralık 1919 tarihli cevabında şöyle demiştir: “Dikiş makinelerinin değerlerini bütünüyle kaybetmemesi için muhtaç kadınlara dağıtılması uygundur. Ancak daha sonra dikiş makinelerinin hak sahiplerinin veya makinelerin satın alındığı şirketçe bazı haklı sebeplerle hakkın istemesi gibi durumların ortaya çıkması ihtimaline karşı Balya kazası emvâl-i metrûke komisyonu bir teslim tutanağı düzenlenmelidir. Teslim tutanağında dikiş makinelerinin mevcut durumları ile sayı ve numaraları yer almalı ve tutanak saklanmalıdır. Ayrıca bu teslim tutanağı (gerektiğinde eksiksiz iade edileceğini ve iade edilememesi halinde gerçek değeri üzerinden tazminat ödeneceğini belirten) bir taahhüt senedine eklenmeli, hatta olabiliyorsa güvenilir bir kefil istenmelidir. Komisyon makineleri en fazla ihtiyaç duyan kadınlara dağıtmalı ve dağıtım tasdikli 2 cetvel ile kayıt altına alınmalıdır.” (BCA.272-0-0-10/1-8-10). Bu belgeden Rum emvâl-i metrûkesinin emanet olduğu, zamanı geldiğinde sahibine iade edilmesi gerektiği düşüncesini ve bunun Osmanlı devlet teşkilatı görevlilerinde nasıl karşılık bulduğunu açık bir şekilde anlamaktayız. Ayrıca komisyon aldığı kararlarda ve bu kararların uygulanmasında herhangi bir hak kaybına neden olmamak için hukukilik, yasal dayanak, hakkaniyet ve eşitlik ilkelerini gözetmeye özen göstermiştir.

Sonuç ve öneriler

Cumhuriyet Arşivi Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü fonundaki Balya kazası Rum emvâl-i metrûke belgeleri incelendiğinde, bu belgelerin tamamının Rum emvâl-i metrûke talimatnamesine göre Balya kazasından Yunanistan’a firar eden Rumlardan kalan emvâl-i metrûkenin korunmasına yönelik olduğu görülmektedir.

Osmanlı Hükümeti, Balkan Savaşları sonrasında ve Birinci Dünya Savaşı sırasında firar eden Rumlardan kalan malları korumak için 1916 yılında Rum emvâl-i metrûke talimatnamesi çıkarmıştır. Bu talimatnameye göre oluşturulan Balya kazası Rum emvâl-i metrûke komisyonu işleyiş, aldığı kararlar ve kararları uygulamada talimatname hükümlerine uygun hareket etmiştir.

Balya kazası Rum emvâl-i metrûke komisyonu, Rumlardan kalan malların korunması için gerektiğinde inceleme ve araştırma, bekçi ve zabıta gibi görevlileri koruma işine sevk etme, hatta nöbetleşe teftiş etme gibi eylemleri gerçekleştirmiştir. Komisyon, Rum emvâl-i metrûkesi hasılatından olan paranın ve icar bedellerinin takibini titizlikle gerçekleştirmiştir.

Komisyon kararıyla Rumlardan kalan hane ve dükkanlardan oturulabilecek durumda olanlar kiraya verilmiş, oturulamaz durumda olanlardan ilk sahibine ulaşılabilenler ise tamir ettirilmiştir. Tamir süreci de liyakat sahibi kişilere keşif yaptırmak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Tamir edilemez durumda mal ve eşyalar ise yenileriyle değiştirilmiştir.

³⁰ Komisyonun aldığı bu kararın gerekçesi şu şekilde oluşmuştur: Bazı muhtaç kadınlar, Balya kazasına bağlı Karaaydın köyü Rum emvâl-i metrûkesine ait olup ilk sahipleri bilinmeyen, biri ayaklı diğeri el ile çalışan ve sadece melikleri bulunmayan 2 dikiş makinesinin daha önce olduğu gibi bu kez de kendilerine verilmesini komisyondan talep etmiştir. Talebi görüşen komisyon, makinelerin çalıştırılmadıkları için zamanla paslanarak kullanım ömürlerini büsbütün yitireceklerini göz önünde tutarak bu cihazların ihtiyaç sahibi kadınlara dağıtılması yönünde karar almıştır.

Komasyon yaptığı tüm iş ve işlemlerle ilgili ayrıntılı gelir-gider cetveli hazırlamış ve üstlerine sunmuştur. Komasyonun sorumluluğu altına verilmiş Rum emvâl-i metrûkesini korumak adına lazım gelen her çareye başvurdukları görölmektedir.

Komasyon üzerine aldığı önemsemiş ve hemen her işini üst makamlara danışarak, onların görüşlerini ve izinlerini alarak gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak Balya kazası Rum emvâl-i metrûke komasyonu Rum emvâl-i metrûkesini başarılı bir şekilde yönetmiştir diyebiliriz.

Balya kazası Rum emvâl-i metrûke komasyonu, tüm bu iş ve işlemleri Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan ağır bir yenilgiyle ve koşulları ağır bir mütareke imzalayarak çıktığı, asayiş ve güvenlik sorunlarının giderek arttığı bir dönemde uygulamaya çalışmıştır. Bu anlamda titiz ve duyarlı bir şekilde davrandıklarını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- 166 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Anadolu defteri (937/1530) : Hudâvendigâr, Biga, Karesi, Saruhân, Aydın, Menteşe, Teke ve Alâiye Livâları. (1995). Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- Adın, H. (1991). *Tarih, coğrafya ve sosyolojik yönden Balya, Ilıca, Şamlı yöreleri*. Uğur Ofset Matbaa.
- Ağan, A. ve Polat Pekmezci, I. (2023). Tarsios vadisinde bir savunma yapısı: Ergasteria (Kadıköy) kalesi. *Online Journal of Art and Design*, 11 (5), (Special Issue), 625-637.
- Ahmad, F. (1999). *İttihatçılıktan Kemalizme* (F. Berktaş, Çev.). Kaynak Yayınları. (1. Bs. 1985'te yayımlanmıştır).
- Akşar, A. (2008). *Eskiçağ literatüründe Mysia: Coğrafya, kentler ve kültür*[Yüksek lisans tezi]. Balıkesir Üniversitesi.
- Altunbay, M. (1998). *15-18. Yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti'nde madenler ve madencilik*[Yüksek lisans tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Altunbay, M. (2002). Klasik dönemde Osmanlı'da madencilik. *Türkler* (c.10, s. 1464-1484). Yeni Türkiye Yayınları.
- Aykut, Ş. N. (2002). Osmanlı sikkeleri. *Türkler* (c.10, s. 1528-1561). Yeni Türkiye Yayınları.
- Balya Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Başkanlığı. (2008). *Geçmişten geleceğe Balya*. (1. Bs.). Kültür Yayınları.
- Bayraktaroğlu, Ş. ve Gültekin, E. (1979). Balya kurşun madenleri üzerinde Fransız emperyalizmi-Balya'nın sosyo-ekonomik yapısı ve madenin dünü-bugünü. *Ülke*, 9, 146-167.
- BCA.272-0-0-10/1-5-11
- BCA.272-0-0-10/1-5-21
- BCA.272-0-0-10/1-6-3
- BCA.272-0-0-10/1-6-7
- BCA.272-0-0-10/1-7-18
- BCA.272-0-0-10/1-7-19
- BCA.272-0-0-10/1-8-1
- BCA.272-0-0-10/1-8-3
- BCA.272-0-0-10/1-8-10
- BCA.272-0-0-10/2-10-4
- BCA.272-0-0-10/2-10-5
- BOA.ADVN.MKL.15-33
- BOA.C.ADL.97-5867
- BOA.C.DRD.56-2800
- BOA.DH.MKT.1562-11
- BOA.DH.MKT.2233-45
- BOA.DH.MKT.128-12
- BOA.DH.MKT.2439-12
- BOA.DH.TMIK.M.23-70
- BOA.HH.d.19738
- BOA.İE.ML.104-9847
- BOA.KK.d.63

BOA.MAD.12908

BOA.ML.EEM.216-18

BOA.MVL.45-24

BOA.NFS.d.1208

BOA.TS.MA.e.1213-39

BOA.TS.MA.e.1216-43

BOA.TS.MA.e.1220-40

BOA.TS.MA.e.1220-50

BOA.TS.MA.e.1222-51

BOA.TS.MA.e.1265-65

BOA.TT.d.59

Bülbül, İ. (2010). Balya-Karaaydın maden şirketi işçileri (1901-1922). *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (24), 227-240.

Çakar, E. (2002). Kanuni Sultan Süleyman kanun-nâmesine göre 1522 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun idarî taksimatı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), 261-282.

Çakmak, Z. (2004). *Batı Anadolu'da (İzmir ve havalisinde) Rumların faaliyetleri (1919-1922)*[Doktora tezi]. Fırat Üniversitesi.

Çetin, N. (2010). 1914 Osmanlı-Yunan nüfus mübadelesi girişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 149-172.

Çokona, A. (2017). *20. yüzyıl başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum yerleşimleri*. Literatür Yayınları.

Darkot, B. ve Tuncel, M. (1981). *Marmara bölgesi coğrafyası*. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.

Demircan, H. (2000). *Osmanlı klasik dönemi Biga tarihi*[Doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Dumankaya, O. (2019). Pericharaxis/Ergasteria'dan Propontis'e: Kuzey Mysia'nın antik çağ ticaret rotaları üzerine yeni gözlemler. Oktay Dumankaya (Ed.). *Çağlar boyunca üretim ve ticaret: Prehistorya'dan Bizans dönemine içinde* (ss. 579-594). Bilgin Kültür Sanat Yayınevi.

Dündar, R. (2013). 59 Nolu tahrir defterine göre Biga sancağında yerleşim ve nüfus. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)*, 6 (2), 1131-1167.

Efiloğlu, A. (2020). Ayvalık Rumlarının tehciri. *History Studies*, 12 (3), 727-743.

Efiloğlu, A. ve İvecan, R. (2010). Rum emvâl-i metrûkesinin idaresi. *History Studies*, 2 (3), 125-146.

Gençlik ve Spor Müdürlüğü [Balya Gençlik ve Spor İlçe Müdürlüğü]. (1989). *Balya ilçesi*. (1. Bs.). MEB Gençlik ve Spor Müdürlüğü.

Güler, A. (1999). *Dünden bugüne Yunan-Rum terörü*. Ocak Yayınları.

Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi (HVS), 1310.

Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi (HVS), 1313.

Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi (HVS), 1314.

Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi (HVS), 1315.

Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi (HVS), 1316.

Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi (HVS), 1317.

Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi (HVS), 1318.

Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi (HVS), 1319.

Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi (HVS), 1324.

Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi (HVS), 1325.

Karaman, İ. S. (2019). *Perikles dönemi ve Atina*[Yüksek lisans tezi]. Kırklareli Üniversitesi.

Karpat, K. (2010). *Osmanlı nüfusu, 1830-1914*. Timaş Yayınları.

Kaya Zenbilci, İ. (2018). Orta Çağ'a ait bir yazıhane/nakkaşhane örneği olarak Konstantinopolis'teki Galakrenai Manastırı ve Gregorios Nazianzenos'un liturjik homiliye kopyası: Vat. Gr. 463. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5 (29), 3881-3894.

Kıpçak, R. M. (1974). *50. yılda Balıkesir*. (1. Bs.). Ticaret Odası Yayını.

Koç, T. (2000). Balya çevresinin (Balıkesir) jeomorfolojisi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 35, 203-221.

Koç, T. (2002). Araovacık-Danışment (Çanakkale-Balıkesir) çevresinin jeomorfolojisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 1-19.

Korkmaz, Ş. (2005). Tanzimat sonrası Çanakkale'nin idari ve nüfus yapısı. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 3, 108-136.

Kovenko, V. (1940). Balya kurşun madenleri. *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası*, 4 (21), 5.

- Köreken, F. (1997). *731 Numaralı Cezayir eyaleti timar defterinin değerlendirilmesi (I.Ahmed dönemi)*[Yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Körpe, R. (2011). Son arkeolojik bulgular ışığında Aziz Paulus'un ikinci kutsal görev gezisinde Troas yolculuğu. *Selevcia ad Calycadnum*, 1, 51-75.
- Kurt, Ü. (2015). Emvâl-i metrûke ve tasfiye komisyonlarının yapısı ve işlevi. *Toplumsal Tarih*, 259, 50-58.
- Mete, Z. (1992). *Bursa darbhâne ve rüsûm-ı ihzâriye mukata'ası teftiş defteri*[Yüksek lisans tezi], İstanbul Üniversitesi.
- Mutaf, A. (1997). *Salnâmelerde Karesi sancağı (1847-1922)*. (1. Bs.). Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Orhan, İ. (2004). *Ergama (Gökçeyazı) ovası ile Manyas ovası arasında kalan Kocaçay (Balıkesir) vadisinin jeomorfolojisi*[Yüksek lisans tezi]. Balıkesir Üniversitesi.
- Öden, Z. G. (1999). *Karesi beyliği*. (1. Bs.). Türk Tarih Kurumu.
- Öncel, B. (2016). *Jeomorfolojik özelliklerin arazi kullanımına etkileri: Balya ilçesi örneği*[Yüksek lisans tezi]. Balıkesir Üniversitesi.
- Önder, S. (1990). *Balkan devletleriyle Türkiye arasındaki nüfus mübadeleleri (1912-1930)*[Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Özdamar, T. (2022). *Osmanlı madenlerinde Fransız sermayesi ve Galata bankerleri ortaklığı: Balya-Karaaydın, Kesendire ve Karasu şirketleri*[Doktora Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Özdemir, M. (2007). *I. Dünya savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan göç hareketleri*[Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Özkan, K. (2020). Resmî istatistiklere göre Yunan işgalinin Balıkesir ve çevresinde neden olduğu tahribat. *Belgi Dergisi*, 2 (20), 2293-2321.
- Öztürk, İ. (2016). Biga Sancağı'nda XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl başlarında asayiş bozukluğu. *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 5 (14), 207-222.
- Parlak, C. C. (2017). *Tanzimat döneminde Biga sancağı yörükleri*[Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Sahillioğlu, H. (1958). *Kuruluşta XVIII. asrın sonlarına kadar Osmanlı para tarihi üzerinde bir deneme*[Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.
- Sevin, V. (2016). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası I*. Türk Tarih Kurumu.
- Su, K. (1939). *Balıkesir madenleri*. (1. Bs.). Resimli Ay Matbaası.
- Şemseddin Sami, (2010). *Kamus-ı Türkî*. (P. Yavuzarslan, Haz.). Türk Dil Kurumu
- Şimşek, S. (2020). Ermeni malları (emvâl-i metrûke) hakkında yapılan ilk düzenlemelerin hukuki açıdan tahlili. *Adalet Dergisi*, 65, 301-333.
- Şimşir, N. (2009). Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Balya Kazası'nın demografik durumu. *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 8/Yaz, 155-172.
- Şimşir, N. (2013). *Balıkesir şehri ve tarihi araştırmaları*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Tekin, O. (2002). Başlangıcından Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar Türk devletlerinin sikkeleri. *Türkler* (c.5, s. 788-803). Yeni Türkiye Yayınları.
- Türk, M. (2019). *Balıkesir çevresinde Hadrianoutherai örneğinde Eskiçağ kentleri*[Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Umar, B. (1993). *Türkiye'deki tarihsel adlar*. İnkılâb Kitabevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu devletleri*. Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2000). *Karesi Vilayeti Tarihçesi*. Petek Ofset.
- Yurtoğlu, N. (2019), *Cumhuriyet Türkiye'sinde maden işletmeciliği ve maden politikaları (1923-1960)*. Siyasal Kitabevi.
- Yüzbaşı İshak Hakkı Bey, (1997). *1920'de Balıkesir*. (1. Bs.). Alem Basımevi.
- 7 Haziran 2023 tarihinde kelimeler.gen.tr adresinden erişildi.
- 10 Ağustos 2023 tarihinde harita.gov.tr/uploads/files/products/Balıkesir-mulk-idare-il-haritası-1461.pdf adresinden erişildi.
- 4 Mayıs 2023 tarihinde <http://hdl.handle.net/11543/1191> adresinden erişildi. Eski harfli Türkçe haritanın TBMM kütüphanesi açık erişim koleksiyonundaki künyesi: Balıkesir [Harita]. (1327). Erkan-ı Harbiye-i Umumiye.

Etik kurul onayı

Arşiv araştırması olması sebebi ile bu araştırma etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Ekler: Arşiv belgeleri

Ek 1: Araştırmada kullanılan Cumhuriyet Arşivi Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin Fonu) fonundaki Balya Rum Emvâl-i Metrûkesi ile ilgili belgeler

Fon Kodu	Kutu-Gömlük-Sıra No	Belge Özeti	Sayfa sayısı	Tarih
272-0-0-10	1-5-11	Firari Rumlardan Balya'da metruk hanelerin muhafazasını sağlamak için gerekli tedbirlerin alınması.	5	08.09.1919
272-0-0-10	1-5-21	Balya ve Burhaniye kazaları Rum emvâl-i metrûkesi için fazla masraf yapılmayarak, muamelatın iç genelge prensiplerine göre yürütülmesi.	6	30.09.1919
272-0-0-10	1-6-3	Edremit ve Balya kazalarına ait Rum emvâl-i metrûkesine ait cetvellerin komisyonca tasdik edilerek gönderilmesi.	8	06.10.1919
272-0-0-10	1-6-7	Rum emvâl-i metrûkesinden Balya kazasının Mancılık köyündeki su değirmeninin tamiri için tetkikat yapılması.	5	19.10.1919
272-0-0-10	1-7-18	Balya kazasından Yunanistan'a firar eden Rumlara ait emvâl-i metrûkeden alınacak vergilerin tahsili.	4	07.12.1919
272-0-0-10	1-7-19	Balya kazası Rum Emvâl-i Metrûke Komisyonu'nun kullandığı kırtasiye bedelinin makbuz karşılığı ödenebileceği.	5	07.12.1919
272-0-0-10	1-8-1	Balya kazası Rum emvâl-i metrûkesine ait bina ve dükkanların muhafaza ve tamiri.	5	10.12.1919
272-0-0-10	1-8-3	Balya kazasındaki Rum emvâl-i metrûkesinden olan evlerin tamiri.	5	14.12.1919
272-0-0-10	1-8-10	Balıkesir'in Balya kazasına bağlı Karaaydın köyü Rum emvâl-i metrûkesine ait dikiş makinelerinin muhtaç kadınlara dağıtılması.	4	30.12.1919
272-0-0-10	2-10-4	Gerek Balya ve gerekse Erdek kazalarında Rum emvâl-i metrûke hasılatından olan paraların mal sandıklarından alınarak, Ziraat Bankası şubelerine teslim edilmesi.	5	15.02.1920
272-0-0-10	2-10-5	Balya kazasındaki Yorgi Komdumya'ya ait evin kira bedeliyle tamir ettirilmesi.	7	15.02.1920

Ek 2: Balya kazasındaki metruk hanelerin tamiratına ve satın almalarına yapılan harcamalar

Hane Numarası	Kuruş	Para	Sahib-i evveli	Mülâhazat
4	11	-	İstirati biraderi Lefter	İcar edilen işbu hanelere iradlarından gelir mübayaâ olunmuştur
5	11	-	Bu dahi	“
7	11	-	İstanbullu Dimostes	“
9	11	-	Adalı Satro?	“
11	11	-	İvrindili Gavril	“
12	11	-	Mumbacak Dimitri	“
13	11	-	Demirci Mihâl damadı Nikola	“
16	..	-	Kalabak İstavri zevcesi	“
19	11	-	Bozdo oğlu damadı Atanaş	“
42	11	-	Kalarya Mihâl	“
34	1400	-	Yorgi Kondemya	Mezkur hanenin duvarı mail-i inhidam olarak tamiri icab etmiş ve belediye kalfasının 7 Mayıs sene 335 tarihli raporu ve komisyonun 13 Mayıs sene 35 tarih ve altmış üç numrolu kararıyla kendi iradından sarfiyat icra edilmek suretiyle tamir olunmuştur.
44	600	-	Yunanlı Mavrik Kosta	Mezkr hanenin solu ve yüzü münhedem olduğundan belediye kalfasının 12 Mayıs sene 335 tarihli raporu üzerine ve komisyonun 13 Mayıs sene 35 tarih ve altmış üç numrolu kararıyla kendi iradından sarfiyat icra edilerek duvar yeniden inşa edilmiştir.
-	2110	-	Yekûn	

Şehr-i mayıs sene 335 irad ve masraf cedvelinden münderiç iki bin yüz on kuruş bâlâda isimleri muharrer eşhasın haneleri tamiratına ve gelir mübayaâtına kendilerine aid iraddan sarf edilmiş ve sütun-ı mahsusada izah edildiği gibi sarfiyat mevcut keşifnamelerle komisyon kararına ve senedât-ı musaddakaya müsteniden icra edilmiştir.

Fi 20 Ağustos sene 330
Hesab Memuru

Ek 3: Balya kazası Rum emvâl-i metrûkesi 1919 yılı mart ayı gelir-gider cetveli

Karesi Livası Balya Kazası Rum Emvâl-i Metrûke idare heyetinin şehr-i mart sene 355 cedveli

Şehr-i sabık-ı yekûn		Şehr-i halî yekûn		Yekûn		Makbuzat	Mulahazat
Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para		
-	-	600	-	600	-	Satılan eşya ve saire esmanından	300: 81 numrolu harab hane enkaz bedeli 300: 211 numrolu harab hane enkaz bedeli
13052	-	5449	-	7603	-	Emlak ve arazi ve saire bedel icarından	-
-	-	-	-	-	-	Emanet	-
-	-	-	-	-	-	Sarfıyat-ı muvakkateden istirdad	-
-	-	-	-	-	-	Hasılat-ı muhtelif	-
13052	-	7603	-	7603	-	YEKÛN	-
-	-	-	-	-	-	Bankaya tevcihat?	-
-	-	-	-	-	-	Bankadan mehuzat?	-
-	-	1631	-	1631	-	Memurîn ve müstahdemin ucüratı mehuzatından?	Mebliğ
-	-	-	-	-	-	Hesab memuru Mustafa Efendi'nin Mart sene 335 maaşına verilen	600
-	-	-	-	-	-	Mart sene 335 kırtasiye bedeli olup Bakkal Mehmet Ağa'ya verilen	60
-	-	-	-	-	-	Hesab memur-ı sabıkı Mustafa Efendi'nin nisan sene 35 on sekiz günlük verilen	360
-	-	-	-	-	-	Hesab memuru Yusuf Ziya Efendi'nin nisan sene 35 on iki günlük verilen	240
-	-	-	-	-	-	Muhafaza memuru Recep Efendi'nin nisan sene 35 27 günlük verilen	321
-	-	-	-	-	-	Nisan sene 335 kırtasiye bedeli olup Bakkal İbrahim Ağa'ya verilen	50
-	-	-	-	-	-	Yekûn	1631
-	-	695	-	695	-	İnşaat ve tamirat	-
-	-	-	-	-	-	Mübayaa olunan kırtasiye ve defatir ve saire esmanı	-
-	-	1867	35	1867	35	Masarif-i müteferrika (eşhasa aittir)	Bakkal Coni ve Dimitri'nin dükkanından satılan eşya-yı bakkaliye dellâliyyesi olup daire-i belediyeye verilen
-	-	-	-	-	-	Eshabına iade olunan mebalîğ	-
-	-	-	-	-	-	Emânât ve ???	-
-	-	-	-	-	-	Sarfıyat-ı muvakkate	-
-	-	4193	35	4193	35	YEKÛN	-

İşbu cedvel mündericatu kuyuda muvafık olduğu tasdik kılındı 19 Mayıs sene 335
 Hesab Memuru
 Mühür
 Reis-i komisyon Kaymakam Vekili
 Mühür